

Onderwijscoördinatie van de Zusters van Berlaar

In 2012 kreeg Bert Roebben, godsdienstpedagoog werkzaam als hoogleraar aan de universiteit van Dortmund, de prijs van de Martinus Langeveld Stichting met zijn boek "Scholen voor het leven". Maar ook een eerder werk van hem kwam ter sprake in onze Nieuwsbrieven. We brengen beide werken hier samen en voegen er nog een derde boek aan toe.

Voor wie op zoek is naar inspiratie voor verlangzaming in leerprocessen en naar meer spirituele toerusting van leraren ... die is bij Roebben aan het juiste adres. Een origineel en verfrissend woordgebruik, gekoppeld aan een ernstig denkproces en een actuele visie maken dat de boeken erg leesbaar zijn.

Aanbevolen voor wie op zoek is naar diepere verankering van het leraarsvak...

Bert ROEBBEN, ***Bewogenheid in beweging. Een visie op de spiritualiteit van een christelijke school***, Brussel, LICAP, 2003, 100 p.

Op 16 november 2004 vond te Westmalle een themadag plaats onder de titel: "*Spirit on the move*". Bewuste dag werd georganiseerd door de pedagogische begeleidingsdienst van het Bisdom Antwerpen, in samenwerking met het *Diocesaan team voor Schoolpastoraal (DTSP)*. Meteen een prima gelegenheid om even terug te komen op respectievelijk het boek en de themadag.

Het boek van Bert Roebben

Het moet gezegd, de auteur heeft er alles aan gedaan om een heldere tekst te brengen, die ook daadwerkelijk bruikbaar is. Vele teksten over de spiritualiteit van leerkrachten en de christelijke visie van scholen hebben vaak een saaiheid en lengte die eerder afschrikt dan uitnodigt. Niet zo bij Roebben, als theoloog blijft hij dichtbij de praxis en zijn publiek, zodat het werk genietbaar is. Bovendien is het niet zo

uitgebreid en kan het als menu opgediend worden in enkele goed onderscheiden en verteerbare happen. De hoofdingeling van dit boekje wordt in het 'woord vooraf' duidelijk uitgelegd (een 'leeswijzer'):

- het eerste deel (pp. 15 – 37) is opinievormend en draagt als titel: "**ZIEN** – *Overweldigende ruimte vol betekenissen*"
- het tweede deel (pp. 39 – 74) is meer meditatief van aard: "**OORDELEN** – *Herbergzame ruimte vol leven in overvloed*"
- het derde deel tenslotte zet ons aan tot "**HANDELEN** – *school als leerbare ruimte met karakter*" (pp. 75 – 94).
- Een kort besluit (pp. 95 – 97) sluit het boek af.

Uitgangspunt is: *hoe blijft onze bewogenheid in beweging?* Het antwoord dat Roebben formuleert wordt ons aangeboden als "*een zoektocht naar een eigentijds concept van christelijk geïnspireerd onderwijs*" (p.8). De drie traditionele begrippen 'zien, oordelen, handelen' blijken daarbij nog steeds een prima richtsnoer. Alvorens de hoofdstukjes even van naderbij te verkennen, vermelden we nog dat het

standpunt van Roebben *oecumenisch* is, en dat mag ons blij stemmen: meedenken over spirituele spankracht van ons onderwijs kan immers enkel binnen een moderne, pluriforme cultuur. Bert Roebben laat het eerste hoofdstuk in drie delen uiteenvallen, waarbij hij bijzonder raak onze tijd typeert, gekenmerkt – zoals de titel zegt – door “een overweldigende ruimte vol betekenissen”.

De “intergenerationele ernst”, waarop solide opvoeding gebaseerd is, is in onze tijd verloren gegaan: “*Volwassenen dagen kinderen en jongeren niet meer uit, omdat ze geen vragen meer durven losweken en bang zijn voor de confrontatie met het eigen falen*” (p.19). Aanpassing zonder creativiteit is de standaard geworden van wat we van jongeren verwachten. Als we dat inderdaad voldoende vinden als aanbod, “*dan verliest ook de school haar bestemming*” (p.20). En dat in een tijd waarin de morele en levensbeschouwelijke vraag naar de zin van het leven nog nooit zo indringend aan de orde was...

Dat verlangen van tijdgenoten naar zinvol leven wordt in het tweede deeltje van dit 1ste hoofdstuk verder uitgediept (pp. 25 – 29).

Roebben stelt dat er heel wat *communicatie* in de ether hangt (letterlijk met het internet!), maar waar vinden jongeren *communio*, t.t.z. een gemeenschap van menselijke betrokkenheid: heeft iemand mij gezien, is er iemand die naar me luistert?

Neem daar nog de “*postmoderne gulzigheid*” bij die mensen na de ontvoogding van verdrukkende structuren in een nieuw keurslijf heeft gestoken en de auteur komt tot dit besluit: “*Gezond verstand en reflectie enerzijds en erkenning van de eigen grenzen anderzijds zullen deze nieuwe ‘spiritualiteit van de uithouding’ kenmerken. Jonge mensen vragen om dit soort nieuwe en werkbare spirituele verhouding met de cultuur. (...) Zij willen een relevant en realistisch inzicht in wat het leven leefbaar maakt*” (p. 29).

Het slotdeel van het eerste hoofdstuk brengt ons dan als vanzelf, tot het positioneren van het christelijk opvoedingsproject (pp. 30 – 37).

Met een prachtige term van Henri Nouwen¹ is de vraag in alle diepte gesteld: welke “*levende heenwijzing*” willen wij zijn voor kinderen en jongeren temidden deze vaak tegenstrijdige stroom van betekenissen?

Als theoloog draagt Roebben drie grondopties aan bij het herformuleren van het christelijk opvoedingsproject:

- **Kairologisch:** dit is de gunstige tijd (Grieks *καιρος*) om oriënterende bakens uit te zetten (“geen zuilen maar fundamenten!”). Roebben doet daarbij een oproep tot maximale betrokkenheid van allen bij het opvoedingsproject, géén clubje esoterische lieden, geen pastorale crisistechnologie: “*Wat ik voor ogen heb is veeleer een confrontatie van onderwijsgevenden met de interne spankracht van het evangelie. Dit verhaal geeft te denken en te doen*” (p. 32).
- **Narratief:** mag voor de onderwijsgevenden het leven in al zijn weerbarstigheid aan bod komen, als verhaal van een zoektocht? Een *christelijke lekenspiritualiteit* die mensen helemaal op verhaal laat komen, is dringend nodig!
- **Persoonsbetrokken:** Bert Roebben pleit ervoor de leerkracht – via wie alles ‘bemiddeld’ wordt aan de leerlingen – steeds voor ogen te houden: de boodschap is niet geïsoleerd, maar moet toegeëigend worden door concrete mensen – alleen zo kan ze vruchtbaar zijn!

In een laatste paragraaf behandelt Roebben de drie opvoedingsprojecten die hoewel chronologisch (en dus ongelijktijdig) te duiden, gelijktijdig voorkomen. M.a.w. we dragen in ons opvoeden elementen van alle drie mee en de vraagstelling daarover zou voor elke individuele leerkracht en voor elke leerkrachtengroep zeer verhelderend kunnen zijn: [1] het paternalistische premoderne concept, veelal gebaseerd op een ‘vreesethiek’, [2] de moderniteit met haar absolute zelfbeschikking en aandacht voor solidariteit, en [3] het

¹ Henri Nouwen gebruikt de term als titel van zijn boekje over “Dienst en gebed in aandenken aan Jezus Christus”, Den Haag, 1981. De oorspronkelijke titel luidt ‘The living reminder’.

postmoderne project met haar mogelijkheden van verbondenheid en wederzijdse verrijking, als synthese vanuit de twee vorige. Dit zijn bijzonder rijke bladzijden (pp. 34 – 37) die bij een pedagogische studiedag of bij gelijk welke reflectie die een school maakt over haar identiteit een stevige insteek kunnen betekenen.

Hiermee hebben we het eerste hoofdstuk gehad, een boeiende verkenningstocht in de wereld waarin wij leven en de plaats die een school met een christelijk project daarin kan hebben. Genoeg 'gezien', nu komt het 'oordelen'!

In dit tweede deel zoeken we hoe uit het wrakhout en de reddingsloepen van het vroegere grote verhaal nieuwe zingeving opduikt.

Bert Roebben herleest daartoe met zijn publiek vijf nieuwtestamentische verhalen: hoe kan daaruit levensvatbare spiritualiteit in opvoeding en onderwijs opborrelen? Het kan niet de bedoeling zijn het werk van Roebben hier 'dunnetjes' over te doen; we zeggen over welke verhalen het gaat en nodigen de lezer uit verder zelf op zoek te gaan naar de rijke betekenis die de auteur eraan geeft in het kader van onderwijs en opvoedingsproject:

- *Johannes 1, 35 – 42* – de roeping van de leerlingen, met de betekenisvolle vraag die leerlingen ons ook vandaag stellen: "Meester,

waar houdt u uw verblijf?" (pp. 45 – 49).

- *Lucas 15, 11 – 32* – het verhaal van de vader met zijn twee zonen. In drie paragrafen draagt Roebben heel wat aan: het pedagogisch project van de vader, de afgunst van de oudste zoon, de aanwezigheid van de afwezige moeder. Niet zonder betekenis noemt hij dit onderdeel "*Pleisterplek van genade*" (pp. 50 – 56).
- *Matteüs 9, 36 – 10, 8* – de zending van de leerlingen, waarbij de link naar onze tijd moeiteloos kan gemaakt worden: vanuit 'versplintering' pleit de auteur voor nieuwe verbondenheid. Waar het kan, zijn het actuele 'performers' die een stem krijgen in Roebbens verhaal (Paul Simon, Sting) (pp. 57 – 62).
- *Lucas 19, 1 – 10* – het verhaal van Zacheüs, "*kom uit je boom*", dat zich volgens Roebben bijzonder goed laat doorvertalen naar concrete situaties op school... waar schuilt Zacheüs in het onderwijs...? (pp. 63 – 68)
- *Handelingen 2, 1 – 13* – de Pinksterervaring van de leerlingen, wat Roebben als vanzelf bij de identiteitsvraag brengt: "*Onze samenkomsten moeten over het wezenlijke gaan en dat is: hoe gebeurt de verrijzenis van Jezus de Levende vandaag, hier en nu, in ons midden? En hoe leven wij daarvan? Hoe zijn wij daarvan vervuld?*" (p. 69 – 74)

Het derde deel – "Handelen – School als leerbare ruimte met karakter" – valt uiteen in drie onderdelen: de auteur geeft er enkele suggesties voor de spirituele inbedding van de christelijke school in een moderne cultuur.

Ten eerste pleit hij voor professionaliteit én spiritualiteit bij de onderwijsgevenden: aan beide hebben jongeren nood, en meteen vraagt ook het lerarenambt om toenemende gevoeligheid voor het verdisconteren van moraliteit én spiritualiteit in het dagelijks optreden. Eén van de belangrijke taken van onderwijs bestaat er immers in jongeren in contact te brengen met inspirerende ruimtes die ze uit zichzelf nu eenmaal niet opzoeken. Welnu, de school is zo'n ruimte bij uitstek.

Ten tweede wijdt Roebben enkele interessante pagina's aan het leergebied 'levensbeschouwelijke educatie' (pp. 83 – 89), want jongeren mogen terecht verwachten ook in levensbeschouwelijke competentie geschoold te worden. Deze scholing heeft een dubbel doel: identiteitsvorming en communicatieve vorming. Als term stelt de auteur "**zinontdekking**" voor (p. 86): het herlezen van de werkelijkheid vanuit een levensbeschouwelijk perspectief. Uiteraard sluit dit perfect aan bij de nieuwe leerplannen godsdienst. Dat de leraar hierbij aangeeft hoe hij zelf in spanning staat tot deze traditie, is geen punt. Belangrijk is hoe vanuit deze worsteling leer materiaal, denkstructuren en levensinzichten komen boven drijven die voor leerlingen vandaag zinvol zijn.

In een *derde aandachtspunt* tenslotte heeft Roebben het over de pastorale zorg op school. Hij laat zich daarbij leiden door het concept van *pastoral care* in Engelse scholen: een kwestie van permanente aandacht of zorg voor het welzijn van leerlingen, m.a.w. een impliciete pastoraal, een spirituele grondhouding. Mij komt het voor dat met het groeiende zorgbeleid in alle scholen, de laatste jaren 'zevenmijlspassen' gezet zijn op dit vlak. Verwondering, een school met voorgangers, vieringen en rituelen aangepast aan kinderen en

jongeren: ziedaar andere ingrediënten van deze grondhouding.

En zo komt Bert Roebben tot een besluit: voorbij de constructie en de deconstructie daagt het moment van reconstructie op. Hij ziet de huidige tijd als een keerpunt: de reis is uitdagend maar de visie op spiritualiteit zoals hier verwoord, maakt zeker kans. En er is licht onderweg: de auteur sluit zijn werk af met een eigen (knappe) vertaling van *Lead, kindly light*, het bekende gedicht van John H. Cardinal Newman (zie aan het einde van deze bespreking).

Ik durf dit werk aan iedereen aanraden: aan directies en schoolbesturen, aan godsdienstleerkrachten en leden van pastorale groepen, aan elke leraar die begaan is met identiteit en spiritualiteit op school. Naast het 'levenslang en levensbreed leren', ondertussen als term zo bekend, houdt Roebben immers een gedreven, concreet, verteerbaar, realistisch en tegelijk warm pleidooi om ook 'levens-diep' te leren!

Op naar de studiedag ...

Met een goede 80 waren we aanwezig te Westmalle op 16 november 2004. Veelal pastoraal verantwoordelijken en geïnteresseerden, leerkrachten godsdienst en mensen van de werkgroep (DTSP). Het domein 'Drieboomkensberg' leende zich prachtig voor een dergelijk initiatief. In de voormiddagsessie was Bert Roebben aan het woord. 'Bewogenheid in beweging' vormde de leidraad, maar doorspekt met vele concrete situaties uit school en samenleving. Vanuit de levenscontext van jongeren (zie de boekbespreking!) hoeft helemaal geen 'rampscenario' op te duiken, waarbij onze 'interventies' vooral iets willen afvoeren of laten verdwijnen. Neen, Roebben had het over een 'emergentiescenario' (het Latijnse *emergere*, naar boven komen, laten opduiken), waarbij onze 'presentie' iets wil laten verschijnen. Een spel met woorden? Neen, spreker argumenteerde breed vanuit opvoeden en geloven dat

jongeren hun vragen blijven stellen. Het is juist de stilte van volwassenen die 'hoorbaar' wordt ...

Nog vermelden dat de vraagstelling achteraf vrij algemeen naar boven bracht dat het woord 'pastoraal' eerder afschrikt en de lading niet (meer) dekt: 'identiteit', waarin het hele proces van opvoeding vervat ligt, lijkt meer op zijn plaats. Een geslaagde bezinnende zangstond en een gezellig en smakelijk middagmaal vormden de ideale tussenstations naar de namiddag, waar in een zestal gespreksgroepen werd gereflecteerd op Roebbens uiteenzetting. Eens te meer werd duidelijk hoe de inkleuring van dit 'gevoelige' onderwerp bepaald wordt door de omstandigheden op school, en dan bedoelen we niet alleen de (samenstelling van de) leerlingenpopulatie, maar ook de aandacht van directie en schoolbestuur voor deze thematiek. En ook stonden we versteld van de rustige zekerheid waarmee (vaak nog erg jonge) leerkrachten getuigden van hun geloof en de wijze van gesprek voeren met hun leerlingen. De aanpak via het vernieuwde leerplan geven zij alleszins alle kansen.

Een korte gezamenlijke sessie zette ons terug op weg. Ongetwijfeld een 'moedschepper' voor velen. Meteen een riem onder het hart van het DTSP én begeleider Rudi Haven die de dag mee opbouwde. We kunnen onze directies enkel uitnodigen om dit initiatief bij hun leerkrachten te promoten!

Leid me voort, vriendelijk licht met je heldere stralen.

De nacht is zo donker en ik ben ver weg van huis.

Houd mijn tred stevig, ik vraag niet alles te kunnen overzien.

Eén stap is mij genoeg.

Nooit tevoren sprak ik je zo indringend aan, o licht,

om me te leiden op deze weg.

Ik wilde altijd zo graag zelf mijn pad kiezen, maar nu vraag ik je: leid jij me veilig voort.

Ik ben zeker van je kracht tot hiertoe,
en je stralen zullen me steeds weer verder
leiden,
ik aarzel niet.

Over moerassen en venen, over rotsen en
branding,
tot de nacht voorbij is.

En wanneer de ochtend aanbreekt,
zal ik me weer herinneren hoe zalig jij mij
droeg,

vriendelijk licht, engel van God.

Ik was je kwijt,

maar nu weet ik je meer dan ooit nabij.

Kardinaal John Henry Newman²
(1801 – 1890)

Bert ROEBBEN, *Scholen voor het leven. Kleine didactiek van de hoop in 7 stappen*, Acco, 2011, pp. 172.

In de winter van 2010 – 2011 nam Roebben een sabbatsverlof en het is tijdens dit verlof dat het boek tot stand kwam. De auteur stelt zich de vraag: **Wat is een goede leraar?** Welnu, hij ontrafelt het leerproces in zeven stappen. In elk van deze stappen is de

² Wie meer wil lezen over deze markante figuur met een heel atypische kerkelijke levensloop, verwijzen we graag naar het boekje "Eén stap is mij genoeg. Krachtlijnen van Newmans spiritualiteit", van de hand van Wim De Smet en uitgegeven bij Halewijn, Antwerpen, 2004, 94 pp.

leraar aanwezig: met zijn professionaliteit en vakdidactische kennis, maar ook als persoon, met zijn eigen spiritualiteit. Of nog: een leerkracht moet niet enkel bezig zijn met het 'hoe' en het 'wat', maar ook met 'waarom' en 'waartoe'. Het uitgangspunt daarbij is trouwens niet exclusief christelijk, maar – zoals ook in het vorige boek – oecumenisch, al is de christelijke invalshoek ongetwijfeld een voorkeursoptie.

Leerkracht zijn is zodoende een levenslang leerproces en regelmatige reflectie is nodig, niet alleen voor beginnende leerkrachten, neen! Ook ervaren leraren bezinnen zich best regelmatig in de loop van hun loopbaan.

HET BOEK...

De auteur neemt het didactisch leerproces zelf als uitgangspunt van zijn reflectie en werkt ze uit als even zoveel hoofdstukken in zijn boek.

De eerste vijf stappen treffen we in elk handboek van didactiek:

- Diagnosticering
- Socialisering
- Elementarisering
- Communicatie
- Verlangzaming.

Stappen 6 en 7 brengen dimensies van het leerproces aan de oppervlakte die we veel minder in de hand hebben en ons soms zelfs ontsnappen:

- Toe-eigening
- Menswording.

Elk hoofdstuk bouwt de auteur op met dezelfde ingrediënten – hij pakt het dus zelf zeer gestructureerd en didactisch aan! Hij vertrekt telkens vanuit een **praktijkvoorbeeld** en voegt dan een stuk **theorie** in. Als derde onderdeel gaat het over **verbeelding**, waar we allerlei toelichtingen vanuit literatuur, kunst en spiritualiteit vinden, om te eindigen met een luikje **uitdaging**, waaraan we zelf ons denk- en doeproces kunnen koppelen.

En bij dit alles is de hoop het leidmotief, zoals de ondertitel van het boek aangeeft. Immers, **wie leert, hoopt** (p. 19). Het is een belangrijk inzicht dat enorme vreugde zou moeten verschaffen aan de leraar: leerlingen wachten op zijn/haar levengevende presentie als

leraar, een grote uitdaging, maar een die dan ook grote vreugde verschaft (p. 22).

In **Stap 1** "Diagnosticering" (pp. 23 – 41) wordt de nood aan een goede diagnose toegelicht. Je moet eerst nagaan wie je leerlingen zijn, hoe ontstaat een ideale leeromgeving? Bijzonder boeiend zijn de "**10 criteria voor goed onderricht**" die Roebben weergeeft (pp. 28 – 34). Hier kan een directeur een bijzonder boeiende personeelsvergadering rond opbouwen! De uitdaging bestaat erin dat een leraar op zoek gaat naar zijn/haar favoriete kenmerk voor goed onderricht.

Stap 2 (pp. 43 – 60) bekijkt "Socialisering" aan twee kanten: het betekent 'iemand worden', jezelf ontwikkelen, maar het betekent ook 'iemand worden voor een ander' – een 'socius' of metgezel. Uiteraard wil Roebben ons aanzetten tot het tweede: scholing wordt hier gezien als een proces van socialisering. Leerlingen vormen hun persoonlijkheid niet als opgetelde 'ikjes', maar steeds in de ontmoeting met de ander. Of nog, in een citaat van de joodse auteur J.A. Heschel dat Roebben weergeeft op pagina 54: "*Een inzicht heeft geen betekenis voor een mens, behalve als het van betekenis kan worden voor alle mensen.*"

Het derde hoofdstuk, of **Stap 3**, brengt ons bij "Elementarisering" (pp. 61 – 80) en hier staat de inhoudsvraag centraal: *wat wil ik leerlingen bijbrengen?* Roebben plaatst *essentialisme* tegenover *existentialisme*: eeuwige waarheden vragen steeds om concretisering. De auteur waarschuwt evenwel dat bruggen slaan tussen de leerinhouden en de leefwereld van de leerlingen ook zijn grenzen heeft, anders komt men in de verleiding om de les 'op te leuken'. "*Hier*

een evenwicht vinden is vooral een kwestie van ervaring, van dagelijks zoeken en tasten, van vinden en verankeren" (pag. 65). De leraar dient wat overgedragen moet worden tot de kern van de zaak terug te voeren, tot de essentie, de leerstof 'behapbaar' maken. Steeds gaat het om een wederzijdse ontsluiting: er is *de zaak*, de objectieve kennis die moet overgedragen worden, en er is *de persoon*, de leerling die als subject kennis verwerft. Roebben komt tot een indeling in drie elementen die hij in een lijst giet op pagina 67:

° wat voorafgaat aan het leerproces, dit zijn de overwegingen die de leraar vooraf maakt;

° het leerproces zelf, waarbij inhouden voor de leerlingen toegankelijk worden gemaakt;

° aan het einde van het leerproces: de toe-eigening, het 'consolidatiemoment'. In de marge schrijft Roebben enkele markante zinnen over toetsen, de moeite om in functioneringsgesprekken met jonge leerkrachten in te brengen: *"Toetsen moeten vooraf aangekondigd worden zodat leerlingen weten wat van hen verwacht wordt en moeten van een snelle feedback vergezeld gaan, zodat leerlingen weten wat ze geleerd hebben en wat nog verdere aandacht behoeft."* (pag. 70).

De auteur onderscheidt vijf stappen in de elementarisering:

- de 'elementaire structuur' van je les vastleggen;
- de 'elementaire waarheid' aangeven: welke waarheid of betekenis schuilt in wat ik aanleer?
- De 'elementaire ervaring' in het leerproces binnenbrengen: waar raakt wat ik aanleer aan de ervaring van mijn leerlingen?
- Wat zijn de 'elementaire toegangen' (ontwikkelingsmogelijkheden) van mijn leerlingen?
- Pas aan het einde heeft Roebben het over 'elementaire werkvormen': hoe zal ik het aan de man brengen?

Zo bereiken we dan de **vierde stap**, "Communicatie" (pp. 81 – 101).

Het groeiproces van jongeren veronderstelt woord en wederwoord. Al

te vaak praten volwassenen kinderen en jongeren naar de mond, de pedagogische dialoog valt stil. Roebben houdt een vurig pleidooi om jongeren te laten praten: jongeren (alle mensen) verschillen en in de verschillen ontsteekt juist de dialoog. Op dat moment mag de volwassene/opvoeder/leraar niet aan de zijlijn staan. Niet in eenrichtingsverkeer, neen, in het leren moet dialoog van in het begin een grondhouding zijn. Ook het interreligieus leren heeft hierin zijn plaats, want een goed dialogaal leerproces kan jongeren helpen bij de ontdekking van waar ze vandaan komen, wat hen onderscheidt en verbindt met anderen.. Onze auteur werkt het uit in het gekende schema **learning about – learning from – learning in/through** (p. 87) – in het eerste is de leraar **expert**, in het tweede **moderator** en in het derde **getuige**. Alle drie zijn ze van belang, want overal speelt communicatie een sleutelrol. We raken hier aan een kerngedachte van het boek: leren is steeds leren in de aanwezigheid van een ander mens en dat leidt tot deze rake uitspraken, twee citaten op pagina 91, die we graag voluit weergeven:

"De tijd is rijp, me dunkt, om het prestatiedenken in het onderwijs onder kritiek te stellen, de druk van de ketel te halen en mensen weer aansluiting te laten vinden bij het oorspronkelijk visioen. Wanneer alles eenheidsworst wordt en leerlingen gereduceerd worden tot hun meetbare kant – prestaties die beantwoorden aan internationale standaards – dan doen we wezenlijk te kort aan het ideaal van persoonsvorming" zo luidt het op pagina 91 en even verder: *"Scholen voor het leven betekent meer dan ooit, naar mijn bescheiden mening, ruimte scheppen voor 'verschilligheid' – voor radicale en eerlijke onderscheidenheid – die niet met een meetlat te be-grijpen is."* Met een overheid voor ogen die steeds meer en meer wil meten en zelfs aan gestandaardiseerde peilproeven voor het hele Vlaamse gebied denkt, zet dit aan tot nadenken...

En zo bereiken we **Stap 5**, "Verlangzaming" (pp. 103 – 122). Dit hoofdstuk focust voor de laatste maal expliciet op het leerproces, maar in deze stap gaat het al niet meer enkel over de zuiver didactische planning en organisatie van leren: meer en meer komt het geheim van de menswording binnen, de groei van de persoon. Immers, onze leerlingen nemen "een eigen vorm aan", transformeren tijdens dit "vormingsproces". En vandaar dit hoofdstuk: wil je leren in de diepte; wil je "beklijvend leren" – iets waar volgens Roebben veel te weinig tijd voor is – dan is onthaasting nodig (p. 105). "*Slow food wordt dan soul food*" (p. 106). Roebben geeft het voorbeeld van wat "didactische vertraging" doet als de leerkracht kan zorgen voor ontmijning van de explosiviteit van de klassituatie. Maar al te vaak roepen leraren als het ware "Vooruit!", terwijl ze juist veel meer "Stop!" moeten roepen: dan ontstaat ruimte waarbinnen verbindend leren kan plaatsvinden. Roebben geeft er interessante voorbeelden van, "ontstollingsmethoden" noemt hij ze (pag. 113), zoals bij voorbeeld beeldmeditatie en muzische expressie (die trouwens samen kunnen voorkomen). Onze auteur hanteert hier het beeld van *de leerling als pelgrim*, met dezelfde gedachtegang dat de pelgrim de tijd neemt om alles op te nemen en zijn wijze van zijn juist haaks staat op gejaagdheid of onrust. Uit de ervaringen van pelgrims blijkt trouwens dat zichzelf tijdens hun tocht de omslag van toerist naar pelgrim hebben moeten maken. Aan het einde van dit hoofdstuk

krijgt de uitdaging waarmee elk hoofdstuk afsluit wel een indringend karakter: "*Is deze benadering van beschouwend of pelgrimerend leren vandaag op school überhaupt nog denkbaar?*" (pag. 121) Is het niet zo dat onze kinderen/leerlingen al vroeg de gave van verwondering verliezen? Scholen confronteren hen voor het grootste gedeelte met problemen in plaats van met wonderen...

En aangezien voor elk maatschappelijk probleem verwacht wordt dat de school dit op de een of andere wijze opneemt, ligt hier een gigantische opgave... Ook hier is het citaat van de Amerikaans-Joodse filosoof Heschel schitterend om lezen: zie pagina 121.

Op naar **Stap 6**, "Toe-eigening" (pp. 123 – 141).

Voor de laatste twee hoofdstukken verlaten we de klas. Om werkelijk te weten waar we met het leerproces mee bezig zijn, om de 'uiteindelijkheids-horizon' van ons pedagogisch handelen te ervaren, moeten we de stilte en de natuur opzoeken. Roebben roept hier het oude gezegde, toegeschreven aan Bernardus, op: *plus didici in silvis quam in libris*³. Het principe dat Roebben voorstelt, is het *participerend leren* dat op zijn beurt participeert aan een grotere werkelijkheid die de lerende overstijgt (pag. 127). En zo komt de auteur uit bij "identiteit": toe-eigening wordt hier thuishkomen uit de vervreemding. Als je jongeren zover krijgt, dacht ik bij de lectuur, dan is je leerproces wel geslaagd en is het inderdaad 'leren voor het leven'. Gedrenkt in het leerproces is identiteit dan ook steeds *gerijpte identiteit* en het doel van heel ons handelen op school is niet een afgewerkt product, maar een gerijpt mens die leeft voor een ideaal (pag. 133), of: "*Opvoeding en onderwijs moeten jongeren weerbaar maken, zodat ze in hun eigen kracht kunnen staan en opnieuw bij hun ziel uitkomen.*" (p. 134) Meteen wordt de grondhouding van de leraar er een van nederigheid en koppige bescheidenheid. Die worsteling – verschijnen als standvastige figuur en precies daarin bescheiden blijven – gaat

³ 'Ik heb meer geleerd in de bossen dan in de boeken'.

voor de leraar nooit over. De verenging van leraars tot "onderwijsleveranciers, logistieke ondersteuners van afgewerkte producten" vergt dus heel wat nuancering: we moeten leraren weer aansluiting doen vinden bij hun oorspronkelijke roeping: pedagogisch aanwezig zijn bij kinderen en jongeren (pag. 136). Als deze grondhouding eens bovenaan zou staan bij elke onderwijsvernieuwing...

De uitdaging waarmee dit hoofdstuk afsluit brengt ons dan ook bij de uitspraak dat waarden-neutrale kennisoverdracht niet bestaat. Als een samenleving beweert, aldus Roebben, dat haar onderwijs waarden-neutraal is of zou moeten zijn, dan is ze in gevaar. Immers, "aan wie wordt dan de *persoonsvorming toevertrouwd?*" luidt het op pagina 140.

En zo komen we dan bij de **7de en laatste stap**, "Menswording" (pp. 143 – 160). Hierin bepleit de auteur dat onderwijs als ambacht niet zonder liefde kan (iets wat trouwens voor elk ambacht geldt, aldus Roebben). Hier komt ook zelfzorg van de leraar aan bod, want de hele ontrafeling van het leerproces, zoals in de stappen 1 tot en met 5 weergegeven kan wel eens oeverloos en ondoenbaar overkomen (zeker voor beginnende leerkrachten). En dus krijgen we toelichting bij wat een leraar staande kan houden, ook als het stormt in de klas...: liefde, stilte, schoonheid en roeping komen hier achtereenvolgens aan bod en twee figuren verduidelijken de weg van de mystiek en wat die in het vormingsproces kunnen betekenen: meester Eckart (1260 – 1327) en Ety Hillesum (1914 – 1943). Deze laatste stap in de kleine didactiek van de hoop is een paradoxale stap: de leraar is als een wachter bij de unieke eigenheid van de ander, de lerende, en komt zo terecht in de leegte en de stilte, aan de overzijde van het pedagogisch-didactisch activisme. Bert Roebben biedt dan ook een prachtig idee aan om dit hele besef van eigen ontwikkeling te benoemen en te versterken: een dagboek aanleggen. Een derde sterke auteur die hier niet mag ontbreken is Kahlil Gibran (1883 – 1931), de gekende auteur van de Libanon met zijn onovertroffen

meesterwerk *De Profeet*, en een van de vernieuwers van de Arabische literatuur. Zijn meesterwerk geeft blijk van opmerkelijk mededogen, inzicht en hoop en brengt bovendien een tijdloze en toegankelijke boodschap. Hoe kan het anders dan dat het prachtige fragment wordt geciteerd waarbij een vrouw vraagt "Vertel ons over kinderen.." Je kent het wel, beste lezer, maar je kan het blijven lezen en herlezen:

Je kinderen zijn je kinderen niet.

Zij zijn de zonen en dochters van 's levens hunkering naar zichzelf...

Een schitterend, bijna aangrijpend einde waarin Roebben alle registers opentrekt en met overtuiging spreekt over datgene waarin hij op vlak van persoonsvorming zo intens gelooft. **Is meten wel altijd weten? Hij pleit dan ook voor scholen met karakter, voor scholen met een uitgesproken visie op mens-zijn en menswording.**

Hopelijk biedt het project van de Zusters van Berlaar, *Hart van God op aarde zijn*⁴, handen en voeten aan directies en leerkrachten om "scholen voor het leven" te worden. Scholen hebben er recht op, aldus Bert Roebben, om dit visioen te benoemen en te realiseren...

In het Besluit dat het boek afrondt (pp. 161 – 164) beschrijft Roebben de zeven stappen nog eens kort, citeert hij uit een brief van zijn nichtje die aspirant-leerkracht is en zegt hij tenslotte iets over de ontstaansgeschiedenis van dit boek.

Op de pagina's 165 tot en met 172 staan de voetnoten gebundeld.

Roebbens werk kwam ook aan bod in het weekblad *Tertio*⁵. Lezenswaard is ook het artikel van Roebben in het boek *Identiteit in-zet*⁶, op de pagina's 245 tot 253. Uitgaande van de vaststelling dat, gezien de crisis in kerk en samenleving

⁴ Zie www.zusters-berlaar.be – klik op 'scholen'

⁵ Nummer van 31 augustus 2011, pag. 10

⁶ Uitgegeven bij Garant, 2011, onder eindredactie van Johannes Claeys en Kris Vanspeybroeck.

van West-Europa, herbronning van confessioneel onderwijs dringend gewenst is, komt de auteur bij dezelfde gedachten die hij in zijn boek ontwikkelt, maar met grotere nadruk op het katholiek vormingsproject: we moeten er niet zozeer *over* spreken, maar *met* elkaar spreken over de verbindende kracht van dit project: "*Kinderen, jongeren, (jonge) ouders en (jonge) leerkrachten hebben het recht om te weten **waarin de hoop van het katholiek vormingsproject gegrond is***" (pag. 251): opnieuw is de hoop de standaardlens waarmee gekeken wordt naar de werkelijkheid. Moge die lens ons vaak – letterlijk – weer voor ogen staan als we klas en school binnenstappen...

Zie verder ook de website van de auteur www.seekingsense.be, waar je boeiende fragmenten van verscheidene publicaties kan raadplegen.

Een aandachtig publiek in de abdij van Averbode...

MET ROEBBEN IN AVERBODE...⁷

Al was het al heel wat jaren geleden – van 2000 met toenmalig vicaris Jozef De Kesel als spreker – de bezinningsdagen voor onderwijzers van 10 en 11

⁷ Dit gedeelte werd ook opgenomen in *Forum*, jaargang 43, nr. 06 van juni 2012.

februari 2012 spraken me aan om een welbepaalde reden: de spreker, Bert Roebben, en zijn laatste pennenvrucht "*Scholen voor het leven, de kleine didactiek van de hoop in 7 stappen*". Reeds meermaals heb ik Roebben aan het woord gehoord tijdens de laatste 15 jaren, en zowel naar inhoud als naar vorm biedt hij boeiende gespreksstof: hier een taal die uitdaagt en inspireert om jongeren met een krachtig, dynamiserend project tegemoet te treden en het enthousiasme van het begin vast te houden!

Plaats dat alles in het winters-witte maar prachtige kader van de abdij van Averbode, met het abdijsritme dat tot onthaasting aanzet en met Andreas Willems als immer-sympathieke gastheer (en witheer), en je hebt de nodige ingrediënten voor een geslaagd weekend.

Eerste vaststelling: het publiek is talrijker geworden. Misschien ligt het aan Bert Roebben, maar alleszins haalden we in 2000 een goeie tien deelnemers, nu diep in de dertig. Allicht zijn deze onderwijsdagen ondertussen goed ingeburgerd, zodat ze een vaste waarde zijn geworden. Van een welbepaalde school waren ze erbij met vijf collega's, en hebben ze er uitdrukkelijk voor gekozen om dit weekend samen door-te-leven, vitamientjes voor het hart op te doen en zich het zalige ritme te laten welgevallen. Een idee dat navolging verdient!

Tweede vaststelling: het publiek is jonger geworden, al zal dat ook wel aan mij liggen. Er zijn nogal wat jonge leerkrachten die open en onbevangen in gesprek gaan, zowel met Bert als met elkaar in de groepsgesprekken.

Bert zelf neemt de zeven stappen uit zijn boek als leidraad: de eerste twee passeerden vrijdagavond de revue, de andere tijdens de zaterdag in drie conferenties. Hij benadrukte dat de spiritualiteit van de leerkracht voortkomt vanuit zijn professioneel bezig zijn. *Come alive*, wees bewust van je gedrevenheid, voed ze! Het leerproces zelf werd in zijn verschillende stappen overlopen en dan kregen we als 'tussengerecht' een presentatie die de

spreker enkele dagen eerder in Nieuwegein (NL) gaf onder de titel "Bezield verband" – zo werd dan de link gelegd naar het drenken van het hele leerproces en de pedagogische professionaliteit van de leerkracht in de bijbelse spiritualiteit. Bij dat laatste weten we dat we hierop weinig vat hebben: wat eigenen leerlingen zich toe? Toch blijft *tenacious humility* hierbij het adagium: de leerkracht als getuige, die 'menswording' mogelijk maakt voor elk van zijn leerlingen.

Eten in stilte, middageucharistie en avondofficie, het was alweer lang geleden dat ik daar mocht van meeproeven.

Deze dagen voor onderwijzsmensen vormen een gezond en voedzaam menu om bewust de drukte van het schoolleven te onderbreken en opgefrist aan een nieuwe werkweek te beginnen...

Bert Roebben, *De speelruimte van het geloof. Getuigenis van een theoloog*, Davidsfonds Leuven, 2009, 107 pagina's

Nadenken over geloof is niet enkel het domein van theologen: het gaat elk mens aan en kan verfrissend werken, waar wij eerder taaie volharding en 'droge' stof zouden verwachten. Niet zo bij Roebben, die de vele vragen van de hedendaagse mens op dit gebied, zijn zoektocht naar inzicht ernstig neemt en als theoloog antwoorden zoekt, zonder te verstarren in dogma's en vaststaande antwoorden. Hij keert het om: zou theologie ook een plezier kunnen zijn en toch tegelijkertijd aanzetten tot 'echt leren'? Nu de oude verhalen zijn weggefallen, heeft onze tijd een nieuwe vorm van ziel-zorg nodig.

In tegenstelling tot de twee eerder besproken werken, is dit boek dus niet enkel bedoeld voor onderwijzsmensen, maar voor een breed publiek met interesse voor levende theologie die de levensvragen van vandaag opneemt.

Na een eerste hoofdstuk over theologie, werkt Bert Roebben dit uit aan de hand

van **zes sleutelthema's**: lichamelijkheid, spiritualiteit, gemeenschap, opvoeding, arbeid en tijd.

Dat eerste hoofdstuk verbindt het theologiseren met het trinitarisch ordeningsprincipe Vader – Zoon – Geest. 'Vader' verbindt hij met 'geleefde vraag', 'Zoon' met 'geleefd geloof' en 'Geest' met 'geleefd inzicht': deze drievoudige indeling vind je verder terug in elk hoofdstuk.

Bovendien vat elk nieuw deel aan met een poëtische expressie, vaak met verwerking van een persoonlijke ervaring.

Met deze duidelijke indeling kan de lezer aan de slag, we gaan niet op elk hoofdstuk apart in. Wel geven we enkele markante items weer.

Een eerste citaat dat me trof, vond ik op pagina 39: "Voor mij is het duidelijk dat (...) kerken en religieuze gemeenschappen een belangrijke inspirerende rol te vervullen hebben: zij moeten hun bronnen van gelukke spiritualiteit openen zodat velen zich eraan kunnen laven."

Er wordt zo vaak gereflecteerd op de waarde en het belang van het opvoedingsproject. Welnu, hier lees je het! Hoeveel kansen liggen hier voor scholen die vanuit congregaties werden opgericht om, in navolging van de religieuzen, de traditie en eigen invulling van het project door te geven,

aangepast aan de eigen accenten van de tijd.

Wie Roebben al aan het woord hoorde, weet dat hij het als geëngageerde leek niet schuwt om de kerk kritisch te bevragen. Op de pagina's 60 en 61 zet hij drie taken op de agenda van hedendaagse kerken:

- Kerkverantwoordelijken moeten zich bewust worden van de materiële en spirituele strijd van de hedendaagse mens, m.a.w. kort bij de mensen staan;
- Verder moeten zij de rijke traditie 'elementariseren' (de centrale heilslijnen die vandaag aan de orde zijn, naar boven halen);
- Tenslotte moet dit steeds in mondiaal perspectief gebeuren: de geloofsgemeenschap openbreken met niet- en andersgelovigen.

De auteur eindigt hier met een pertinente vraag die tevens een ontstellende vaststelling is: *De fundamentele vraag is of mensen nog in staat zijn om deze diepe dimensie van gevormd worden tot gemeenschap te begrijpen ondanks alle individualisme.*"

Als derde item dat ons trof, vermelden we de "zeven gulden regels voor geloofsoopvoeding" (pp. 70 - 71). De opsomming zelf moet de lezer maar opzoeken, het loont de moeite, maar samenvattend kunnen we het adagium in de mond nemen dat geloofsoverdracht geen kwestie is van overtuigen, maar van getuigen.

Als vierde item citeren we een passus (pagina 89), omdat het zo goed weergeeft hoe deze auteur denkt vanuit een groot vertrouwen in de kracht van opvoeding en vorming, en het vormingsideaal mag daarbij hoog gegrepen zijn: *Zoals reeds betoogd is het protest van jongeren vaak te wijten aan het feit dat niemand hen vraagt waar hun passie ligt, waar hun roeping ligt, waar ze willen voor gaan, ten einde toe. Ik sta telkens versteld van de antwoorden die studenten geven wanneer ik hen de vraag voorhoud: 'Waarom wil jij leraar worden?' Jonge mensen mag men niet aan economische krachten overlaten, daarvoor dienen zij*

niet. Zij dienen voor zichzelf, om iemand te worden, iemand voor een ander. Men moet hen overlaten aan zichzelf, opdat zij de verteller en schrijver kunnen worden van hun eigen verhaal, van hun eigen geheim, van hun eigen oorsprong en bestemming. Dat verhaal is heilig. De ontheiliging ervan is een schending van de mensenrechten."

Dit boek kwam tot stand na vele gesprekken met (toekomstige) leraren, opvoeders en jongerenbegeleiders over de inhoudelijke bezieling van hun werk. Het vormt een persoonlijke inspiratiebron en een boeiende aanzet voor een gesprek over geloof.

Lees maar, en je zal zien dat nadenken over geloof en zinvolheid van leven inderdaad echt plezierig kan zijn, ... en verrijkend.

Jan Van Deuren.